

de tous“, 1920; Dillon E. J.: „The Peace Conference“, 1919; Dolle: „Das materielle Ausgleichsrecht des Versailler Friedensvertrages“ 1925; Gerber: „Die Beschränkung der deutschen Souveränität nach dem Versailler Vertrage“, 1927; Gidel et Barrault: „Le traité de paix avec l'Allemagne du 28 juin 1919 et les intérêts privés“, 1921; Goldschmidt und Zander: „Die Rechte Privater im Deutschen Friedensvertrage“, 1920; Guéchoff et Tsokoff: „Mémoire adressé à la Conférence de la Paix“, 1919; Hanotaux: „Le traité de Versailles du 28 juin 1919“, 1919; Harris: „The peace in the making“, 1919; v. Hoffmannsthal: „Der deutsche und der österreichische Friede“, 1920; House and Seymour: „What really happened at Paris“, 1921; House: „The intimate Papers“, vol. III., IV., 1928; Hunter-Miller: „The Drafting of the Covenant“, vol. I-II, 1928; Hunter-Miller: „My Diary“, vol. I-XXII, 1931; Isay: „Die privaten Rechte und Interesse im Friedensvertrag“, 2°, 1921; Keynes: „Economic consequences of the Peace“, 1919; Klein: „Der Friedensvertrag mit Deutschösterreich“, Handbuch der Politik, II., 1920, 338; Lansing: „The Peace negotiations. A personal narrative“ 1921; Laszlo: „Das verstümmelte Ungarn“ 1922 (tendenční spis); Lévy: „La juste paix ou la vérité sur le traité de Versailles“, 1920; Linnebach: „Die Entmilitarisierung des Rheinlandes und der Vertrag von Locarno“, 1927; Marin: „Le traité de Paix“, 1920; Melchior: „Deutschlands finanzielle Verpflichtungen aus dem Friedensvertrage“, 1920; Meurer: „Die Grundlagen des Versailler Friedens und der Völkerbund“, 1920; Niemeyer-Strupp: „Die Friedensschlüsse 1918—1921“, Jahrbuch des Völkerrechts, VIII, 1922; Pillet: „Le traité de Versailles“, 1919; Rödiger und Kraus: „Chronik der Friedensverhandlungen“, 1920; Rosenbaum: „Der Vertrag von Versailles“, 4°, 1921; Ströhle: „Von Versailles bis zur Gegenwart“, 1931.; Tardieu: „La paix“, 1921; Temperley: „History of Peace Conference“, vol. I-VI, 1920—1924; Zimmermann: „Očerki novago međunarodnago prava“, 2°, 1924; Zitelmann: „Rußland im Friedensvertrag von Versailles“, 1920. Srov. i Fisher, Mettgenberg, Grau, Endres, Henningsen, Müller-Mackens, Held, Scholz, Alnor, Gmelin, Franz, Lederle, Crusen ve Wörterbuch des Völkerrechts, III., 1926, 36—142.

Dokumenty: Bericht über die Tätigkeit der deutschösterreichischen Friedensdelegation in St. Germain en Laye, Bd. I-II, Wien 1919; Les Négociations de la paix hongroise, vol. I-II, Budapest 1921; Traité de Versailles 1919; Séance de remise du traité 7 mai 1919; Réproduction intégrale du texte officiel du traité; Séance de signature du traité, 28 juin 1919; Séance de la chambre des députés, 30 juin 1919, Paris 1921.

† M. A. Zimmermann.

Smlouvy veřejné

viz Akt správní.

Sociální pojištění.

I. Úvod. II. Pojištění úrazové. III. Pojištění nemocenské. IV. Pojištění invalidní, starobní a pro případ úmrtí. V. Pojištění pensijní soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. VI. Pojištění hornické. VII. Pojištění železničních zaměstnanců. VIII. Pojištění (zajistění) poštovních zaměstnanců. IX. Pojištění zaměstnanců čsl. tabákové režie. X. Pojištění nemocenské veřejných zaměstnanců. XI. Pojištění pro případ nezaměstnanosti. XII. Pojištění (invalidní a starobní) osob samostatně hospodařících. XIII. Státní starobní podpory. XIV. Finanční systémy sociálního pojištění.

I. Úvod.

1. S. p. je součástí zákonodárství dělnického. Dělnické zákonodárství dělí se na dvě velké větve:

a) zákonodárství ochranné, které dbá o zaměstnance v době, kdy jest zaměstnán, chrání ho jako slabšího kontrahenta v pracovním poměru proti způsobu práce, jenž by ohrožoval jeho zdraví;

b) zákonodárství pojišťovací, které pečuje o dělníka v době, kdy tento není zaměstnán, ať proto, že není schopen práce pro nějakou vadu tělesnou anebo duševní, či proto, že pro něho není zaměstnání.

O zákonodárství ochranném, jež v podstatě omezuje „svobodu“ pracovní smlouvy — zákaz práce dětí, zákaz práce žen a mladistvých dělníků pod zemí, zákaz práce noční a nedělní, omezení pracovní doby, příkaz dovolené, zákaz výplaty mzdy ve zboží a pod. — bylo mluveno v příslušných částech tohoto Slovníku.

V následujících statích bude pojednáno o zákonodárství pojišťovacím.

2. S. p. a soukromé pojištění. Pojištění vůbec jest zařízení, kterým pojištěný jednotlivec přenáší určité riziko se sebe na širší bedra kolektivity (riziko předčasného úmrtí, riziko živelní pohromy a pod.).

Také s. p. má tento účel. Oproti soukromému pojištění s. p. má však některé odchylné charakteristické znaky.

Především jest v něm omezen okruh pojištěnců. Kdežto soukromé pojištění jest přístupno každému, kdo chce sjednati pojistnou smlouvu a s nímž nositel pojištění ji chce sjednati, s. p. se vztahuje zpravidla na příslušníky vrstev, jejichž hospodářská existence závisí převážně nebo výlučně na důchodu pracovním.

Riziko, které má býti kryto s-ím p-m jest skutečnost, jež znemožňuje pojištěnci docílení pracovního důchodu. Jak bylo již shora řečeno, může tato skutečnost spo-

čívati v tom, že zaměstnanec nemůže najíti zaměstnání, ač jest schopen a ochoten pracovati (nezaměstnanost) anebo v tom, že zaměstnanec není práce schopen. Pracovní neschopnost pak může býti dočasná — nemoc — nebo trvalá. Trvalá neschopnost k práci — ať již úplná či částečná — může býti způsobena nějakou náhlou událostí vnější (úraz) anebo vyčerpáním pracovních sil předčasně (invalidita) anebo normálním uplynutím mnohých pracovních let (stárím). Tato různá rizika jsou kryta různými druhy s-ho p.

Nejdůležitější pojmový rozdíl mezi soukromým a s-m p-m jest, že soukromé pojištění jest založeno na svobodném rozhodnutí pojištěnce a nositele pojištění, kdežto s. p. jest založeno na příkazu zákonném: kdo spadá v okruh osob, jež zákon zahrnuje do s-ho p., musí býti pojištěn, ať chce či nechce a nositel pojištění, určený k tomu zákonem, musí pojištění převzít, i když napřed ví, že riziko pojišťovací s tímto pojištěním spojené jest příliš velké, nežli aby mohlo býti vyváženo individuálním pojistným.

3. Jak došlo k s-mu p. S. p. vzniklo z týchž důvodů, jako pojištění soukromé: dělníci převáděli na kolektivitu svoje individuální riziko shora uvedené. A činili to zrovna tak, jako se tak dělo původně v soukromém pojištění: zřizovali primitivní orgány vzájemné pomoci. A jako u pojištění soukromého, dělo se tak nejdříve tam, kde riziko bylo značné, poněvadž práce byla spojena se zvláštním nebezpečím (doly) nebo kde riziko bylo jim na první pohled zřejmé. Zkušenost jim totiž ukázala, že jejich mzda nestačí, aby z ní mohly býti vytvářeny soukromé úspory, ze kterých by mohla býti uhrazena výživa dělníka a jeho rodiny i tenkrát, když vyschnul pramen výživy.

Proto se shledáváme s organisacemi vzájemné pomoci nejdříve u horníků a všeobecně při organisování pomoci v nemoci a při úmrtí.

Jest pochopitelno, že myšlenka, takto si navzájem pomáhati, vznikla ve větších aglomeracích, kde se soustřeďovala výroba a obchod, kde dělnictvo bylo shromážděno ve větším počtu a uvědomovalo si pak snadněji jak naléhavost potřeby pomoci, tak i způsob, jak potřebě vyhověti. Třeba pak existence původních podpůrných pokladen závisela na organisací schopnosti a poctivosti jednotlivců, takže pokladna nebyla zařízením pevným a trvalým, byla taková

zařízení jistě velmi četná a nikoli bezvýznamná, když si vynutila v Čechách již za prvních Habsburků potvrzovací dekret králův.

Ke zřizování pokladen přispívalo také zřízení cechovní, které aspoň poněkud zabezpečovalo jejich stálost.

V první polovici 19. stol. rozvíjející se průmysl sám pak pocítoval potřebu, aby se dělník cítil v podniku chráněným a aby podniku neopouštěl; průmysl proto ve svých nejvyspělejších exponentech podporoval zřizování takových podpůrných institucí, ba dokonce sám přispíval k jejich udržování.

Čím více byla pocítoována potřeba, aby riziko různých způsobů nezaměstnanosti nenesl pouze postižený sám, čím častěji děly se pokusy, aby této potřebě bylo čeleno, čím více se podpůrné pokladny rozšířily a čím většího významu nabývaly, tím naléhavější stávala se zákonná úprava tohoto problému.

Byly to však nejdříve důvody politické, které vyvolaly tuto úpravu.

Kníže Bismark, tvůrce nové říše německé, snažil se upevniti jednotu říše všeobecným a rovným hlasovacím právem do říšského sněmu. Ale pomocí nových volebních řádů počal se ve veřejném životě německém uplatňovati socialismus způsobem, jenž se zdál vládnoucí třídě nebezpečným. Bismark čelil novému hnutí trestním zákonem protisocialistickým. Byl si však velmi dobře vědom, že živnou půdou pro socialismus bylo sociální postavení dělníkovo. Proto se snažil zlepšiti je sociálním zákonodárstvím, aby přesvědčil dělnictvo, že „v sociálním království“ bude dobře postaráno i o jeho potřeby. Součástí této politiky zahájené tak zvaným královským poselstvím v listopadu 1881 bylo s. p.

Rakousko, jsouc myšlenkově závislé na Německu, následovalo roku 1887 zákonem o pojištění úrazovém a následujícího roku zákonem o nemocenském pojištění dělnickém. Politický ráz sociálního zákonodárství byl výslovně přiznán v jednání o těchto zákonech. Zákon o nemocenském pojištění dělníků vztahoval se jenom na dělnictvo, zaměstnané v živnostech, průmyslu a obchodu. Rozšíření toto pojištění na jiné pracovní odbory bylo odmítnuto s výslovným odůvodněním, že v jiných odborech, zejména v zemědělství, není nebezpečí, že by se mezi dělnictvem šířil

socialismus, takže pro toto dělnictvo není pojištění třeba.

Od konce let osmdesátých nebylo pak na poli s-ho p. učiněno takřka nic. Teprve poslední kuriová poslanecká sněmovna vzchopila se opět k významnému činu položivši základ k pensijnímu pojištění roku 1906. Ač bylo i v Rakousku voláno po invalidním a starobním pojištění dělnickém, pro něž Německo již poskytovalo vzor a zkušenosti, rakouská sněmovna se rozhodla pojistiti pouze soukromé úředníky, jejichž třídní ráz nebyl dosti vyhraněn a jež chtěla takto získati pro třídy vládnoucí v sociálních a politických zápasech, které očekávala z nové sněmovny všeobecného a rovného hlasovacího práva.

Průběhem doby se však stalo zjevným, že s. p., třeba má — jak později ještě bude ukázáno — vliv na smýšlení pojištěnců vzhledem ke státnímu celku, není s to, aby získalo mezi pojištěnci stoupence platnému společenskému řádu. Když přesto s. p. se zejména po válce po celém světě šíří, je to jistě především následek rostoucí politické síly dělnictva. Odpor proti myšlence s-ho p. oslabují však také důvody mravní a sociální.

Dnešní společnost nemůže se ubrániti poznání, že opravdu mzda dělníkova nestačí, aby si jednotlivec vytvořil potřebný úsporný fond pro úhradu životních nákladů potřebných v době nezaměstnanosti jakkoli způsobené. Společnost uznává, že jest mravně povinna, aby nedala zahynouti takovému dělníku, jenž vytvářel hodnoty, pro ni nezbytné v době, kdy pracoval.

Z práce dělníkovy měl ovšem nejspíše užitek jeho zaměstnavatel. Tomuto však nebylo možno uložiti péči o dělníka neschopného vydělávati, poněvadž i jeho bedra byla příliš úzká na takové riziko. Ale bylo možno přiměti ho k tomu, aby přispíval k vytvoření kolektivního úsporného fondu po dobu, po kterou měl prospěch dělníkovy práce.

Ale společnost uznává také, že i jako celek má užitek z dělníkovy práce, kterou takto morálně hodnotí. Proto i státní celek cítí svoji morální povinnost přispívati. Činí tak jednak zákonodárným tlakem, kterým umožňuje s. p., jednak také sám přispívá z veřejných prostředků, obyčejně doplátkem k dlouhodobým důchodům.

4. Rozsah s-ho p. Čím více proniká poznání o mravní důvodnosti a sociální nezbytnosti s-ho p., tím více se šíří jeho rozsah:

S. p. zabírá další risika. Z původního pojištění nemocenského a úrazového rozšiřuje se na riziko trvalé neschopnosti k práci, způsobené invaliditou nebo stářím.

A šíří se na další vrstvy lidí pracujících. V dalších statích bude uvedeno, jak úzký kruh pojištěnců zasahuje na př. u nás pojištění úrazové; jak pojištění nemocenské bylo původně omezeno na zaměstnance v průmyslu, živnostech a obchodech, jak bylo rozšířeno po převratu na zaměstnance v domácnostech a zaměstnance zemědělské a lesní, jak později bylo zavedeno i nemocenské pojištění veřejných zaměstnanců, až nyní jest u nás pojištěn každý člověk, který jest v námezdním poměru. Bude však také ukázáno, že se snahy pojišťovací rozšiřují i za okruh lidí pracujících za mzdu a služné, jak se zmocňují i osob samostatně výdělečně činných a jak se v některých státech dospívá k s-mu p. celého národa. (Švédsko.)

Při tom se úplně opouští myšlenka potřeby pojištění u jednotlivce. Opustilo ji ostatně i naše zákonodárství zahrnuvši do s-ho p. i zaměstnance s nejvyššími příjmy, kteří by snad individuálně nepotřebovali býti pojištěni, i osoby samostatně výdělečně činné bez rozdílu, zdali jednotlivý pojištěnec jest pojištění potřeбен čili nic. Myšlenka sociální solidarity, podporovaná ostatně také potřebou snadného provádění s-ho p. zatlačila myšlenku potřeby.

5. S. p. součástí veřejné správy. Zájem, který má společnost na existenci s-ho p. způsobuje, že s. p. se stalo součástí veřejné správy. Veřejná správa se v oboru sociální péče původně omezovala na opatření chudinské. Toto však pozbylo svého dřívějšího významu, když bylo provedeno s. p.

Když jest s. p. součástí veřejné správy, vzniká otázka, zdali jest účelno, aby tato část veřejné správy byla přenášena na zvláštní instituce, či neměly-li býti nositeli tohoto pojištění sám stát anebo jiné územní svazky. O této otázce se jedná vždy, když jest někde některý druh s-ho p. zaváděn. Tvrdívá se, že stát má beztak již vybudovanou svou organizaci finanční a že by tedy mohl prostě připojiti pojištění na tuto organizaci, čímž by prý řízení bylo zjednodušeno a snad i zlevněno.

Přes zdánlivou lákavost tohoto podnětu nebylo s. p. svěřeno státním orgánům, nýbrž byly pro ně zřízeny zvláštní orgány s více méně značnou samosprávou hlavních činitelů, totiž pojištěnců a jejich zaměst-

navatelů za státního dozoru anebo i za státní účasti.

Proč se tak děje?

Vylučme již napřed možnost, že by dávky s-ho p., o nichž bude ještě řeč, mohly býti kryty z běžných příjmů státní pokladny. Uvidíme ještě dále podrobněji ve statích o jednotlivých druzích dlouhodobého pojištění, že toto pojištění musí býti založeno na kapitálové úhradě nároků, přiměřeně uzpůsobené, nemají-li býti pojistné příspěvky každého roku zvyšovány, jak přibývá důchodů a jak tedy roste potřeba, dokud počet důchodců přibývajících není vyvážen stejným počtem důchodců odpadávajících. Kde není kapitálové úhrady, jest třeba opatřovati každého roku větší částku. Státní správa by musila tedy každého roku zvyšovati příjmy státní pokladny, aby kryla potřebu důchodů zvyšující se rok od roku. Není třeba vykládati, na jaké obtíže by státní správa při tom narážela. Státní správa vidí již obtíže, s jakými jest spojeno stoupání odpočivného rozpočtu veřejných zaměstnanců a zaopatřovacích rozpočtů u různých hospodářských podniků státních, které jsou vyňaty z povinného pojištění dělnického a úřednického. A to jde pouze o omezený počet několika set tisíc zaměstnanců. U pojištěnců dělnických a úřednických však jde u nás asi o 2 ½ milionu osob, kterýž počet bude dále stoupati, jakmile se hospodářský život opět poněkud uvolní. Uvaliti na státní pokladnu risiko pojištění těchto milionů, jest tak nebezpečné, že nikdo nemůže převzít za ně odpovědnost.

Teoreticky by ovšem bylo možno, že by i státní správa vybírala pojistné stačící ke kapitálové úhradě. Tím by však vytvářela v rámci státní pokladny velké fondy, jejichž správa se úplně vymyká obvyklému rázu správy státních příjmů a vydání. Avšak státní správa by nebyla jen zatížena úplně cizím způsobem správy peněžní, nýbrž byla by ve stálém nebezpečí, že bude donucena sáhnouti na tyto fondy ve prospěch jiných účelů, než ke kterým jsou určeny. Správa těchto fondů by pak stále ohrožovala rovnováhu státního rozpočtu.

Není-li tedy možno, aby státní správa spravovala s. p. z důvodů státně finančních, tím méně je to možno s hlediska pojištěnců samotných. Prostředky, které s. p. má k dispozici, jsou velmi omezené. Aby bylo možno využití jich co nejúčelněji — uzdravení nemocného, uvědení

zraněného do nového způsobu výdělečné činnosti, vyléčení invalidů, opatření starce na účelném místě a pod. — k tomu jest třeba, aby tuto agendu vyřizovali lidé zvláště k tomu uzpůsobení, kteří jsou ve stálém styku s pojištěnci a znají jejich potřeby. To nelze žádati od byrokratického aparátu státního, který jest vychován k jiným cílům.

Ovšem by mohly takové zvláštní orgány býti zřízeny i v rámci státní správy a spravovány lidmi, kteří by byli k tomu určeni státní správou.

Dosavadní s. p. ponechává nositele pojištění ponejvíce samosprávě. Původní pojištění činilo tak zřejmě proto, aby dělnictvu byla ponechána určitá sféra samostatné působnosti, když bylo vyloučeno z jiných oborů veřejné činnosti. Ale samospráva byla zavedena i v zemích, ve kterých dělnictvo již požívalo všech politických práv. Stalo se tak na základě zkušenosti, že jest třeba, aby pojištěnci měli důvěru k ústavu pojišťovacímu, hlavně v době, kdy jsou vyřadění z normálního způsobu života, kdy jsou přirozeně zneklidněni, roztrpčeni a nedůvěřiví. Mají-li před sebou lidi, které povolají sami volbou ke správě ústavu a které často znají ze svého normálního života, dají se snadněji přesvědčiti o účelnosti opatření ústavu, jež velmi často není jim vhod.

Samospráva s-ho p. volá k součinnosti ve veřejné správě tisíce dobrovolných spolupracovníků, kteří sprostředkují styky mezi občanem a veřejnou správou, kteří jsou schopni, aby vysvětlovali činnost veřejné správy na tomto úseku a kteří ji popularisují. Veřejná správa by byla proto na tom vůbec mnohem lépe, kdyby i na jiných polích měla podobné sprostředkovatele a přímluvčí.

Jest proto v zájmu státní správy samotné, aby instituce s-ho p. byly odděleny od státní správy a aby byly spravovány za součinnosti pojištěnců a také zaměstnavatelů, kteří hradí také část pojistných příspěvků.

Ovšem čím větší jest rozsah s-ho p., čím větší okruh zabírá, čím více se šíří jeho úkoly, čím větší význam má tedy ve veřejném životě i hospodářský a finanční, tím větší jest zájem státní správy, aby správa s-ho p. byla přesná a správná. Proto si stát zabezpečuje čím dále tím větší vliv na správu s-ho p. jednak dozorem na činnost pojišťovacích ústavů, jednak účastí ve správě zvláště u ústavů

dlohodobého pojištění. V našem s-m p. jest to zřejmo zejména ve velkém vlivu státní správy na Ústřední sociální pojišťovnu, jejíž předsedu jmenuje prezident republiky na návrh vlády a v jejíž 40ti členném výboru jest 16 členů jmenovaných vládou. Pomocí Ústřední sociální pojišťovny jest však vykonáván vliv na správu nemocenského pojištění, jež podléhá doзору Ústřední sociální pojišťovny, která také jmenuje vedoucí úředníky nemocenských pojišťoven.

6. Dávky s-ho p. Původní podpůrné organizace, které byly zřízeny k účelu, jemuž nyní slouží s. p., se snažily, aby nahradily svým členům mzdu, která jim ušla, protože nepracovali. To se děje nyní také. Ale činnost pojišťovacích ústavů se rozšířila podstatně potud, že se orgány s-ho p. také snaží, aby odstranily příčiny, jež vyřadily pojištěnce z výdělečné činnosti.

K tomu slouží především naturální dávky s-ho p. Jejich hlavním účelem jest navrátiti pojištěnce zdraví, aby se mohl vrátiti do práce. Velmi soustavná léčebná péče, kterou rozvinuly sociální pojišťovny, jest dnes nejdůležitějším zdravotním opatřením skoro ve všech státech.

Tato péče počíná kurativní činností lékaře ve službách nemocenského pojištění, pokračuje ve veřejných a soukromých nemocnicích na útraty nemocenských pojišťoven, jde dále do speciálních sanatorií a lázní, jakož i do zotavoven, až přivede pojištěnce zase zpět na pracovní místo, uschopnivši ho k práci.

Ale nyní vnika léčebná péče mnohem dále. Pojišťovny poznaly, že jest účelno nejen pro pojištěnce a pro národní zdraví, nýbrž i pro ně samotny, když se nebudou starati o pojištěnce teprve až nastal pojistný případ, nýbrž když budou pečovati o pojištěncovo zdraví ještě dříve, aby právě pojistný případ vůbec nenastal. Preventivní léčebná péče nabývá proto stále většího rozsahu. Počíná poradnami pro těhotné ženy vydržovanými za přispění pojišťoven, pokračuje v útulcích pro slehnutí, v poradnách pro matky a kojence, v prohlídkách dětí školními lékaři, v očkování proti různým nemocem, ve feriálních osadách dětských. Ale i péče o lidi ohrožené nemocí, tím že jsou posíláni včas do lázní a zotavoven, patří do tohoto oboru.

Pojištění dlouhodobé zasahuje dokonce ještě na jiné pole.

Úrazové pojišťovny studují velmi bed-

livě, jak by bylo po technické stránce možno zabrániti úrazům, poučují pojištěnce, jak se chovati při práci u strojů, naléhají na vydávání závazných předpisů o ochranných opatřeních při strojích, působí i příspěvkovou politikou na zavedení strojního zařízení co nejbezpečnějšího.

Nositelé pojištění invalidního pátrají po příčinách předčasné invalidity, která se vyskytuje hromadně a snaží se odstraniti je vhodnými opatřeními. Tak na př. zahraniční pojišťovna vysušila močál v krajině, ze které přicházel nadprůměrný počet předčasných invalidů, když zjistila, že hmyz žijící v tomto močále jest příčinou tohoto zjevu.

Nositelé dlouhodobého pojištění pouštějí se dokonce do činnosti, která by na první pohled nespádala do jejich oboru působnosti.

Poznaly totiž, že předčasné invaliditě snáze podléhá dělník, který bydlí v nezdavém nebo přeplněném bytě, jakož i dělník, který pro nezaměstnanost trpí delší dobu podvýživou. Fysický organismus těchto lidí není prostě tak odolný jako organismus člověka, u kterého těchto závad není. Proto pojišťovny buď samy staví domy pro své pojištěnce, aby jim opatřily zdravé byty za peníz poměrně levný, anebo poskytují dlouhodobé zápůjčky na úrok poměrně nízký soukromým podnikatelům, zvláště však stavebním družstvům a obcím na stavbu takových domů. Jak bude uvedeno později, poskytují pojišťovny veřejným svazkům zápůjčky, aby umožnily jejich činnost, zejména investiční, a aby tak bylo čeleno nezaměstnanosti.

Tato činnost sociálně pojišťovacích ústavů jest čím dále tím rozsáhlejší a důležitější a rozšiřuje význam s-ho p. daleko za přímé zájmy zúčastněných pojištěnců.

Druhá velká skupina dávek s-ho p. jsou dávky peněžité, které sice jsou stále vyšší nežli jednotlivé dávky naturální, ale jejich poměrný význam ve vydáních sociálně pojišťovacích ústavů stále klesá, jak roste význam dávek naturálních. Vznikla proto otázka, zdali by nebylo možno vůbec odstraniti dávky peněžité a ošetřovati důchodce ve veřejných ústavech.

V takové všeobecnosti není vůbec možno zabývati se touto otázkou, protože jsou důchodci, jejichž pracovní schopnost není úplně vyčerpána a kteří tedy i nadále mohou vykonávati určité práce i výdělečné. Této možnosti by byli zbaveni, kdyby byli umístěni v ústavech.

Ale nad to jest nutno mít stále na mysli, že důchodce i nemocný pojištěnec zůstává dále členem rodiny. Je-li sám, bylo by poměrně snadno možno opatřit ho v ústavě, má-li však rodinu, znamenalo by jeho umístění v ústavě — pokud toho nevyžaduje způsob léčení — úplný rozvrat rodiny. Při tom nepřihlížíme ani k tomu, že ústavní zaopatření není nikterak levné a že by nynější ústavy nestačily na takové řešení.

Peněžité dávky jsou buď jednorázové anebo se opětuji po dobu, po kterou trvá stav, jenž zavalil důvod k jejich výplatě. Jednorázové dávky, na př. pohřebné, odbytné, výbavné nemají zvláštního významu s hlediska sociálně politického. Hlavní význam pro udržení rodiny mají dávky, které se opětuji, jako podpora v nemoci, nezaměstnanosti, důchody úrazové, invalidní, starobní, vdovské, sirotčí a rodičovské.

7. Význam s-ho p. S. p. má ovšem hlavní význam pro pojištěnce a jeho rodinu. Umožňuje pojištěnci, aby nabyl znovu pracovní schopnosti a udržuje jeho i rodinu po dobu, pokud nemá výdělků. Bez peněžitých dávek s-ho p. propadli by miliony lidí hospodářské zkáze, nebo připadli by na obtíž svým příbuzným nebo veřejné dobročinnosti a sociální péči. S. p. vytlačuje soustavně almužnictví a chudinství a zbavuje generaci hospodářsky činnou starostí o generaci sestárlou a o vrstvy neproduktivní z jiného důvodu (nemoci a pod.).

Nejsou to však jen výhody hmotné, které tu padají na váhu.

Neméně významný jest mravní účinek s-ho p. S. p. vyvolalo v pojištěnci vědomí, že není ztracen, jakmile ztratí možnost beze své viny vydělati si živobytí prací. Pojištěnec ví, že zůstane i nadále ve společenském postavení, ve kterém jest v době svého zaměstnání. To mu dodává značného uklidnění v zaměstnání samotném.

Pojištěnec ví také, že nebude v takovém případě odkázán na dobročinnost, nýbrž že má právní nárok na dávky s-ho p., které jest vydržováno jeho pojistnými příspěvky. Mravně závadné účinky almužnictví tu úplně odpadají.

V nynější době pak, kdy ústavy dlouhodobého s-ho p. stávají se důležitými finančními institucemi, jejichž fondy umožňují státu a jiným veřejným korporacím provádění důležitých prací — u nás na př. stavební práce, meliorace, vodní cesty, silnice — i úpravu peněžního trhu — u nás na př. příspěvky do Reeskontního ústavu — ne-

může zůstat bez účinku na sebevědomí pojištěnců a tím na jejich mravní povznesení vědomí, že jsou to jejich ústavy, vybudované na základě jejich práce, které se stávají nejdůležitějšími věřiteli státu.

Avšak s. p. má velký význam i pro jiné vrstvy, než pro pojištěnce. Především jest ovšem zdrojem příjmů pro všechny, kteří jsou s ním v jakékoli souvislosti, nehledíc ani ke značnému počtu zaměstnanců, jejichž existence jest spjata s institucemi s-ho p.

Jde v první řadě o lékaře. Poměr mezi lékaři a s-m p-m nebyl a není vždy přátelský. Lékaři si stěžují, že s. p. je zbavuje samostatnosti, že vyžaduje mnoho práce a že za ni málo platí. Na tom jest něco pravdy. Ale nesmí býti zapomínáno, že teprve s. p. umožňuje masám pracujících lidí, aby vyhledávali lékařskou službu, která jest honorována snad nízkými sazbami, ale přece jest honorována. Nebýti s-ho p., nemohla by služba lékařská těmito vrstvami býti skoro vůbec vyhledávána, takže by lékaři sice měli mnohem méně práce, ale neměli by také vůbec výdělků.

Byla také mnohdy oprávněna stížnost lékařů, že v s-m p. nebylo vždy dbáno jejich posudků a jejich rad. Tato závada se v posledních letech, aspoň u nás, zná vubec odstranila. Lze pozorovati v poslední době značné zblížení a zlepšení vzájemného poměru, k němuž přispívají jak lékaři, tak i správy pojišťovacích ústavů.

Z naturálních dávek s-ho p. tvoří honoraře lékařské největší položku.

Jiným stavem, který má mimořádný zájem na s-m p. jsou lékárníci. Lékárníci jsou povinni poskytovat léky pojišťovně za poněkud nižší ceny, nežli jiným zákazníkům. Často si také na to stěžují a vyžadují zvýšení cen. Ale nebýti pojištěnec, nemohli by léky prodávati, protože masy nemocných by jich nemohly platiti. I když tedy výdělek lékárníka na jednotlivém léku, vydaném pojištěnci, není značný, anebo jest dokonce nízký, přece jest to výdělek, který jest umožněn pouze existencí s-ho p. Že si toho lékárníci jsou vědomi, dokazuje, jak houževnatě se brání snahám pojištěnec, aby těmto bylo povoleno zřizovati vlastní lékárnu pro členy.

Konečně jsou to léčebné ústavy, které mají z existence s-ho p. velký prospěch. Mnohé z nich by nemohly existovati, anebo byly by odkázány skoro výhradně na úhradu schodků z veřejných prostředků, kdyby značnou část jejich pacientů nedo-

dávaly pojišťovací ústavy, které přes značné obtíže finanční jsou stále zákaz-níkem placení schopným. Viděli jsme u nás v posledních letech, kdy postavení nemocenských pojišťoven stalo se kritickým, takže posílaly méně svých členů do nemocnic, jak tyto vykazovaly ihned nadbytek prázdných lůžek.

Na konec jest se zmíniti o významu s-ho p. pro celou společenskou organizaci.

Z toho, co už bylo řečeno, jest zřejmo, že s. p. stalo se úhelným kamenem veřejného zdravotnictví. Zdravotní úroveň národa jest založena na existenci s-ho p.

Bylo také již upozorněno na finanční význam s-ho p. pro stát a veřejné svazky.

Nikdo si dnes nedovede představit, jak by vypadala společnost, kdyby bez jakékoliv pomoci byli ponecháni lidé nemocní, lidé vyloučení z pracovního procesu trvalou chorobou nebo úrazem. Jistě by chudinské opatření naprosto nestačilo, protože by zničilo všechny veřejné svazky, kdyby tyto statisícové masy měly býti každého roku vydržovány. Vidíme již na nezaměstnanosti, pro kterou nemáme zavedeno pojištění ve vlastním slova smyslu, jak těžce doléhá nejen na veřejné finance státu a obcí, nýbrž i na svědomí společnosti, které masovostí zjevů svědčících o společenských poruchách stalo se citlivější.

S. p. popěkud uklidňuje toto společenské svědomí.

Když pisatel tohoto úvodu odůvodňoval v poslanecké sněmovně jako zpravodaj sociálně politického výboru osnovu zákona o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, upozornil v závěru na význam, jaký má s. p. pro vnitřní konsolidaci státu těmito slovy: „S. p. spíná výrobní vrstvy se státem. Až naše pojišťovací projekty budou uskutečněny v plném rozsahu, bude skoro všechno obyvatelstvo už se zřetelem k pojišťovacím dávkám interesováno na budoucnosti státu. Člověk, který dlouholetými obětmi příspěvkovými nabyt naděje na důchod pro dobu nezpůsobilosti výdělečné, nedá těchto nadějí tak snadno v šanc, neohrozí tak snadno vývoje státu, neboť uvažuje, že už může ztratiti více než své okovy.“

S. p. jest pevně vklíněno ve veřejnou správu moderního státu a patří k nejpevnějším sloupům jeho výstavby.

† Lev Winter.

II. Pojištění úrazové.

A. Pojem. B. Rozsah pojistné povinnosti. C. Dobrovolné pojištění. D. Organizace ú-ho p. dělnického. E. Odškodňování úrazů podnikových. F. Mezinárodní vztahy. G. Reformní snahy. H. Statistika. CH. Přehled zákonodárství v některých státech evropských. — Literatura.

A. Ú-ým p-m v oboru sociálního pojištění nazýváme nucené pojištění proti následkům úrazu, t. j. nepředvídané náhlé události mající v zápětí poškození tělesné integrity osoby pojištěné. Základním typem je pojištění zaměstnanců, ačkoliv i zaměstnavatelé mohou býti zahrnuti.

Ú. p. jako složka pojištění sociálního se vyvinulo z myšlenky t. zv. povinného ručení (Haftpflicht). Soukromoprávní poměr pracovní (služební) (locatio conductio operarum) mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem měl v zápětí, že zaměstnanec, utrpěl-li v závodě zaměstnavatelově újmu na své tělesné integritě, mohl se domáhati náhrady škody proti zaměstnavateli původně jen pořadem práva soukromého, t. j. žalobou civilní u obecných soudů. Předpokladem úspěšného výsledku sporu bylo namnoze, aby zaměstnanec dokázal za vinění zaměstnavatelovo (ať již dolosní či kulposní jednání nebo opomenutí protiprávní) a příčinnou spojitost (kausální nexus) mezi protiprávním jednáním nebo opomenutím zaměstnavatelovým a nastalou tělesnou újmu zaměstnancovou.

Obtížnost provedení takovéhoho důkazu byla stále více a více uznávána a pronikla nejprve v oboru podniků železničních zák. ze dne 5. III. 1869, č. 27 ř. z. Zákonem tím stanoveno, že bylo-li někomu nějakou příhodou při provozování železnice parní silou hnané na těle ublíženo, nebo byl-li někdo usmrcen, má se vždy za to, že příhoda stala se zaviněním podnikatelství nebo osob, jichž podnikatelství k provozování jízdy užívá. Podnikatelství bylo tu povinno poskytnouti náhradu škody podle §§ 1325 až 1327 obecného zákoníku občanského a bylo této náhrady zproštěno jenom tenkrát a jen potud, pokud prokáže, že událost byla způsobena neodvolatelnou náhodou (vyšší mocí — vis major), nebo neodvratitelným činem osoby třetí, za jejíž vinu dráha neručí, nebo vlastní vinou poškozeného. Zák. ze dne 12. VII. 1912, č. 147 ř. z. byla ustanovení zák. č. 27/1869 vztažena na všechny nějakou živelní silou hnané železnice. Obdobné předpisy obsahoval v Uhrách zák. čl. XVIII z r. 1874 o ručení za usmrcení a tělesné úrazy způsobené železnicemi